

ÚJ KÖNYVEK

Szabados Tamás: **Economic Sanctions in EU Private International Law**

(Hart Publishing, 2020, Oxford, 280 oldal)

című monográfiájának ismertetése

PÁZMÁNDI PATRIK*

A gazdasági szankciók kiemelkedő jelentőségű instrumentumok, amelyek révén egy állam vagy államok közössége (például az Európai Unió) gazdasági erejét kihasználva juttathatja érvényre politikai törekvéseit. A legtöbb esetben e szankciókat politikatudományi, nemzetközi gazdaságtani vagy nemzetközi jogi vonatkozásban elemzik, Szabados Tamás monográfiája azonban egy másik, nem kevésbé jelentős aspektusát vizsgálja azoknak: a nemzetközi magánjogi megítélésüket, azaz a gazdasági szankcióknak mint jogszabályoknak az adott bírói fórum általi alkalmazásának a kérdését. Szabados Tamás könyve a gazdasági szankciók definiálásán túl ismerteti azok meghozatalának különböző jogalapjait is, továbbá az eltérő elméleti álláspontok mellett bemutatja az Európai Unió Bíróságának, valamint az EU tagállami bíróságainak gyakorlatát, felhíva a figyelmet e gyakorlat megosztottságának problémáira, végül pedig lehetséges megoldási javaslatokat is ismertet az olvasóval.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: F13; F51.

Kulcsszavak: nemzetközi magánjog, EU-jog, gazdasági szankciók.

* Pázmándi Patrik ügyvédjelölt, Oppenheim Ügyvédi Iroda. E-mail-cím: patrik.pazmandi@oppenheimlegal.com

A kézirat első változata 2021. november 17-én érkezett szerkesztőségünkbe.

<https://doi.org/10.47630/KULG.2021.65.11-12.109>

Abstract

Review on

**Tamás Szabados: Economic Sanctions in EU Private International Law
(Hart Publishing, 2020, Oxford, 280 pages)**

PATRIK PÁZMÁNDI

Economic sanctions are key instruments through which a state or a community of states (e. g. the European Union) can use its economic power to pursue its political ambitions. Most of the time, these sanctions are analysed in terms of political science, international economics or international law, but Tamás Szabados' monograph examines another, no less important aspect of them: their private international law assessment, i. e. the application of economic sanctions as legal norms by the respective judicial forum. In addition to defining economic sanctions, Tamás Szabados' book also describes the different legal bases for their imposition, presents the practice of the Court of Justice of the European Union and the courts of the EU Member States, drawing attention to the problems of the divided nature of this practice, and presenting possible solutions to them.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: F13; F51.

Keywords: private international law, EU law, economic sanctions.

Szabados Tamás az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Nemzetközi Magánjogi és Európai Gazdasági Jogi Tanszékének habilitált egyetemi docense, az ELTE Law Journal főszerkesztője, emellett számos szakmai szervezet és egyesület tagja. 2018-ban vendégkutató volt a hamburgi Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Privatrechtben és a londoni University College-ben, ezt megelőzően kutatási ösztöndíjas volt többek között a Harvard Universityn, a University of Oxfordon, a heidelbergi Ruprecht-Karls-Universitätén, valamint az Universität Wienen. Az alábbiakban bemutatandó könyv a szerző habilitációs dolgozata alapján készült, az e tárgyban folytatott kutatásaiért *Szabados Tamás* 2018-ban „Az *ELTE Ígéretes Kutatója*” elismerésben részesült.

Az előbbieken említett kutatások, valamint a könyv középpontjában a gazdasági szankciók nemzetközi magánjogi megítélése áll, azaz egy adott jogvita vonatkozásában a gazdasági szankcióknak mint jogszabályoknak az adott bírói fórum általi *alkalmazásának* a kérdése. A gazdasági szankciók mint a kutatás tárgyának kiindulási alapját képező fogalom definiálására, valamint a kutatás céljának és metodikájának meghatározására a szerző a mű bevezetésében kerít sort. A szerző a bevezető elején megállapítja, hogy a gazdasági szankciók a szabadkereskedelem egyfajta „anomáliái”, amelyeket általános szkepticizmus övez, kétségbe vonva azok

hatékonyságát. A kötet kiemeli az Európai Unió által hozott szankciókat, amelyek kapcsán élesen ellentétes álláspontok fogalmazódtak meg a szakirodalomban, így egyes szerzők hatékonynak és ilyen értelemben sikeresnek találják azokat, míg más szerzők szerint azok kifejezetten nem hatékonyak. A szerző rögzíti, hogy a gazdasági szankciókat és azok hatékonyságát számos más tudományág is vizsgálja, többek között a politikatudomány vagy a nemzetközi gazdaságtan is. Az előbbieken túl a jogtudományon belül is több különböző jogág szempontjából is vizsgálándók a gazdasági szankciók, így az ilyen szankciók jogszerűségét a nemzetközi közjog, míg az export- és importkorlátozások részletszabályait a közigazgatási jog tárgyalja.

A gazdasági szankciók fogalma kapcsán a szerző kifejti, hogy azoknak nincs egységes definíciójuk, a különböző tudományágak máshogyan definiálják annak lényegét. A szerző akként határozza meg a gazdasági szankciókat, hogy azok olyan, egyoldalúan vagy több entitás által egységesen meghozott gazdasági jellegű intézkedések, amelyek korlátozzák a kereskedelmi és pénzügyi piacokat, és amelyeket államok vagy (nemzetközi vagy regionális) szervezetek elsősorban azért hoznak meg, hogy egy államot, más szervezetet, egyéb jogalanyokat vagy magánszemélyeket a gazdasági szankciót életbe léptető entitás által kívánt politikai törekvésnek megfelelő magatartás követésére bírjanak. A szerző megjegyzi, hogy a gazdasági szankcióknak különböző formái léteznek, így ide sorolja az embargókat, a vagyonok befagyasztását, továbbá a pénzügyi tranzakciókat, a kommunikációs csatornákat, a légi útvonalakat, valamint bizonyos személyek beutazásának korlátozását.

A könyv második szerkezeti egysége a gazdasági szankciók meghozatalának jogi kereteit elemzi. A szerző három fő jogi keretrendszerrel határoz meg e körben: az ENSZ, a két- és többoldalú nemzetközi szerződések, továbbá az Európai Unió jogának keretrendszerét. Az ENSZ keretrendszere kapcsán hivatkozik az ENSZ Alapokmányának 41. cikkére, amely szerint „*a Biztonsági Tanács határozza meg, hogy milyen fegyveres erők felhasználásával nem járó rendszabályokat kíván foganatosítani abból a célból, hogy határozatainak érvényt szerezzen és felhívhatja az Egyesült Nemzetek tagjait arra, hogy ilyen rendszabályokat alkalmazzanak. Ilyeneknek tekintendők a gazdasági kapcsolatok, a vasúti, tengeri, légi, postai, távírói, rádió- és egyéb forgalom teljes vagy részleges felfüggesztése, valamint a diplomáciai kapcsolatok megszakítása.*”

A nemzetközi (multilaterális) szerződések körében többek között a WTO szerződésrendszerének elemét képező GATT-egyezmény kerül említésre. A szerző – a kutatások és a könyv fő irányvonalára tekintettel – az Európai Unió gazdasági szankciókra vonatkozó jogi keretrendszerét vizsgálja a legnagyobb terjedelemben.

E tárgykörben előjáróban megjegyzi, hogy ugyan az Európai Unió önálló entitásként nem tagja az ENSZ-nek, azonban az EU valamennyi tagállama igen, amire tekintettel az ENSZ Biztonsági Tanácsának határozatai kötelező erővel bírnak a tagállamokra nézve. Utóbbi körülményből adódóan az EU által bevezetett gazdasági szankciók az ENSZ által meghozott szankciók végrehajtását szolgálják. Mindazonáltal a szerző kiemeli, hogy bizonyos körben az EU önállóan elrendel autonóm szankciókat is, ebből a körből kiemelendők az Oroszországgal szembeni intézkedések. Ezt követően a kötet az EU szankciós rezsimjének történeti fejlődését tekinti át, majd pedig ismerteti a hatályos keretrendszert. Ennek során a szerző elemzi az Európai Unió működéséről szóló szerződésben (EUMSZ) rögzített szabályokat, amelyek szerint egy kétlépcsős eljárási rendben fogadják el a vonatkozó gazdasági szankciókat, kiemelve az egyes tagállamoknak biztosított szűk mozgásteret.

A harmadik fejezetben a szerző az Európai Unió jogának koherenciájával, valamint a jogbiztonság kérdésével foglalkozik, e nézőpontokból vizsgálja az uniós nemzetközi magánjogi szabályokat, valamint a tagállamok bíróságainak gyakorlatát. A koherencia kapcsán kiemeli, hogy annak megteremtése nehézséget okoz, mert egyaránt érvényesülnie kell az EU saját intézményi politikáiban (horizontális koherencia), valamint az EU és a tagállamai közötti viszonyrendszerben (vertikális koherencia). A koherenciával kapcsolatban felhívja az olvasó figyelmét az EUMSZ eltérő nyelvi változatai közötti szövegezési különbségekre, mivel az angol nyelvű változattal ellentétben más nyelvi változatok (így például a francia vagy a német) 7. cikke, valamint a 21. cikk (3) bekezdése deklaráltan fogalmazzák meg a koherencia követelményét. A jogbiztonság kapcsán hangsúlyozza, hogy az a jogalkotás és a jogalkalmazás terén egyaránt érvényesülő követelmény; hivatkozik e körben arra, hogy az EU nemzetközi magánjoga vonatkozásában a Róma I. rendelet általános célja a jogbiztonság és az előreláthatóság megteremtése. Kiemeli továbbá, hogy a gazdasági szankciók különösen rámutattak a tagállami egységes értelmezés szükségességére.

A kötet a negyedik fejezetben tér rá a gazdasági szankciók nemzetközi magánjogi értékelésére. E szerkezeti egység első részében a gazdasági szankciók mint a magánjogi jogviszonyokba való állami beavatkozás eszközei képezik a vizsgálat tárgyát. A szerző felveti, hogy bizonyos esetekben ugyan államokkal vagy államokhoz kapcsolódó entitásokkal szemben kerül sor gazdasági szankciók meghozatalára, azonban az ezen államokkal vagy entitásokkal szerződéses (magánjogi) jogviszonyban álló felek – egyfajta „túszként” – szintén elszenvedőivé válhatnak az adott gazdasági szankciónak. A fejezet következő része a gazdasági szankciók nemzetközi

magánjogi minősítését ismerteti. A szerző megállapítja, hogy a gazdasági szankciók alapvetően anyagi jogi természetűek, nemzetközi magánjogi szempontból pedig imperatív normának (azaz *overriding mandatory provision*nek) minősülnek – imperatív normákon olyan jogszabályi előírásokat értve, amelyek eltérést nem engedő módon szabályozzák az életviszonyok valamely szegmensét. A szerző rögzíti, hogy az imperatív normák egyaránt lehetnek magánjogi és közjogi természetűek, utóbbi csoportba sorolva a gazdasági szankciókat mint közjogi normákat. Ehhez kapcsolódik a negyedik fejezet utolsó szerkezeti egysége, amelyben a külföldi közjogi eredetű normák magánjogi bírósági eljárásokban való kezelését elemzi a szerző. E körben két fő csoportot állít fel: az első csoport a kollíziós jog szintjén oldja meg e kérdést, míg a második az anyagi jog szintjén kezeli az így előállt helyzetet. Az egyes csoportokon belül több, különböző „alcsoporthoz” sorolt elméletet ismertet.

A következő, ötödik szerkezeti egység a gazdasági szankciók mint imperatív normák európai uniós nemzetközi magánjog szerinti kezelésével foglalkozik. E körben a szerző rögzíti, hogy az imperatív normák (és így a gazdasági szankciók) forrásuk szerint három csoportba sorolhatók: az eljáró fórum szerinti (*lex fori*), az alkalmazandó jog szerinti (*lex causae*), valamint a (*lex causae*-tól eltérő) harmadik állam jogrendszere szerinti imperatív normák léteznek. A fejezet tagolása is e hármas csoportosítást követi: előbb az eljáró fórum szerinti, majd a *lex causae* szerinti, végül a harmadik állam jogrendszere szerinti gazdasági szankciókra vonatkozó európai uniós joggyakorlatot mutatja be. A szerző megállapítja, hogy a *lex fori* szerinti gazdasági szankciók alkalmazása viszonylag egyértelmű; a *lex causae* szerinti gazdasági szankciók kérdésköre kapcsán előzetesen megjegyzi, hogy az abban az esetben merül fel, ha olyan jog alkalmazandó az adott jogviszonyra nézve, amely eltér a *lex fori*-tól, majd sorra veszi az e csoporthoz tartozó álláspontokat és felvetéseket. A legnagyobb terjedelemben a harmadik állam jogrendszere szerinti gazdasági szankciókat ismerteti, ami a gazdasági szankciók nemzetközi magánjogi megítélésének legneuralgikusabb pontja. Utóbbi csoporton belül a szerző időrendben haladva előbb a Római Egyezmény előtti, majd a Római Egyezmény alatti, végül pedig a Róma I. rendelet alatti gyakorlatot tárgyalja, utóbbi esetében külön kiemelve a szintén imperatív normával (és így analóg módon gazdasági szankcióval) kapcsolatos *Nikiforidis-ügyet* (C-135/15). E döntésében az Európai Unió Bírósága megállapította, hogy a Róma I. rendelet 9. cikke lehetővé teszi az eljáró bíróságnak, hogy ténybeli körülményként figyelembe vegye más állam, így a teljesítési hely szerinti állam imperatív rendelkezéseit, amennyiben ezt a Róma I. rendelet rendelkezéseinek értelmében a szerződésre alkalmazandó nemzeti jog előírja.

A hatodik fejezet az egyes tagállamok bírói fórumainak esetjogát elemzi, így rendkívül részletesen tekinti át az imperatív normák/gazdasági szankciók alkalmazásához kapcsolódó francia, német, valamint angol és walesi bírói gyakorlatot. Mindezeket összevetve az olvasó – összhangban a szerző konklúzióival – arra a megállapításra juthat, hogy a joggyakorlat e kérdésben meglehetősen diverzifikált. Különösen jól érzékelteti ezt az a párhuzam, amely szerint amíg a *Giti-ügyben* a francia bíróság elutasította a harmadik államok imperatív normáinak alkalmazását, addig a német joggyakorlatban általánosan elfogadott az ilyen imperatív normákra az anyagi jog szintjén való hivatkozás.

A hetedik fejezet tárgyalja a blokkoló intézkedések (*blocking statutes*) szerepét. A szerző a blokkoló intézkedéseket egy adott külföldi gazdasági szankció érvényre jutásának meggátolásában szerepet játszó eszközökként értelmezi, amelyeket gyakorta alkalmaznak például az Egyesült Államok bizonyos jogszabályainak külföldön való érvényre jutásának meggátolása érdekében (ahogy tette azt például az Európai Közösségek is). A szerző megállapítja, hogy ilyen esetekben valójában a különböző imperatív normák kollíziójáról beszélhetünk. E probléma kapcsán szemlélteti a szakirodalmi álláspontokat, valamint egy vonatkozó német bírósági döntést is.

A nyolcadik fejezet a gazdasági szankciók „hatástalanításának” kérdésével foglalkozik, ennek keretében kimerítő részletességgel demonstrálja az említett „hatástalanítás” két potenciális esetét: a joghatóságban való megállapodást, valamint a választottbírói út kikötését. Utóbbi lehetőséget a szerző különösen részletesen elemzi: az eljáró választottbírói tanács megalakításának kérdésétől az alkalmazandó jog és a gazdasági szankciók (utóbbi esetében külön kitérve a *lex contractus*, a harmadik állam joga szerinti, valamint a választott bíróság székhelye szerinti gazdasági szankciók eseteire) kérdésén át egészen az ítéletek kikényszerítéséig valamennyi elméleti és gyakorlati kérdést felvetve érzékelteti az eltérő elméleti és gyakorlati álláspontokat.

A könyv utolsó, kilencedik fejezetében a szerző az előreláthatóság és a jogbiztonság jegyében lehetséges megoldási javaslatokat tesz a gazdasági szankciók alkalmazásának problémájára, valamint összegzi következtetéseit. A megoldási javaslatok körében egyrészt közjogi, másrészt magánjogi eszközöket javasol. Kutatása konklúziójaként a szerző kiemeli, hogy a diverzifikált európai uniós joggyakorlat egységesítésére lenne szükség, különös tekintettel arra, hogy milyen mértékűek a különbségek az egyes tagállamok gyakorlatában.

A gazdasági szankciók nemzetközi magánjogi szempontú megítélésével foglalkozó *Economic Sanctions in EU Private International Law* című könyv elméleti

és gyakorlati hasznossága megkérdőjelezhetetlen. A szerző kiemelkedő minőségben dolgozta fel és állította párhuzamba vagy éppen egymással szembe a vonatkozó elméleti álláspontokat, valamint rendkívül alaposan elemezte és értékelt az Európai Unió Bíróságának és az európai uniós tagállamok bíróságainak eseti döntéseit. Kutatásának végén pedig világos és logikai szempontból következetes levezetés eredményeként hozta meg következtetéseit, és tárta azokat az olvasók elé. *Szabados Tamás* műve a pontos fogalomhasználat és a tartalmas megállapítások mellett végig követhető és jól érthető marad, így azt ajánlom valamennyi, a gazdasági szankciók és azok alkalmazásának kérdésköre iránt érdeklődő olvasónak.